

EĞİTİM HİZMETLERİNİN SUNUMUNDA YÖNETİŞİM ARAYIŞLARI: CHARTER YÖNTEMİ

Hamza AL*

Özet

1991 yılında Amerika'nın Minnesota Eyaletinde ortaya çıkıp hızla diğer eyaletlere yayılan ve bugün Amerikan eğitim sisteminde hatırısayılır bir yere sahip olan charter eğitim sisteminin ortaya çıkış nedenleri, işlevleri, örgütlenme biçimleri, sorunları, Amerikan eğitim sistemindeki yeri ve Türkiye'de uygulanabilirliğinin ele alındığı ve tartışıldığı çalışmanın tezleri, charter sisteminin, özelde eğitim hizmetlerinin, genelde tüm kamu hizmetlerinin sunumunda yeni bir yaklaşım getirebileceği, son yılların önemli tartışmalarından birisi olan kamu-özel zıtlığını yumuşatabileceği, ortak ve birlikte yöneti(şi)me örneklik teşkil edebileceği, yönetime katılımın ve hesapverebilirliğin önemli araçlarından birisi olabileceği, bir yöntem ve yönetim aracı olarak ele alındığında bu sistemin başka alanlarda da uygulanabileceğidir.

Anahtar Kelimeler: Charter eğitim yöntemi, Eğitimde yönetişim, Eğitimde katılım ve hesapverebilirlik.

SEEKING FOR GOVERNANCE IN THE EDUCATION SERVICES DELIVERY: CHARTER METHOD

Abstract

This study aims to examine emergence process, functions, organization patterns, and problems of the public charter school system which is traced back to the developments in Minnesota State in 1991. Besides, importance of the charter model in American education system and feasibility of application in Turkey is discussed. The study has four arguments: Charter system (1) can bring about a new approach regarding the delivery of public services in general and education services in particular, (2) has a potential to reconsider the antagonism between public and private sector, (3) can be an example of public-private partnership and collaborative govern(ance), (4) taken as a model and management technique, can possibly be adapted to other policy areas.

Key Words: Charter technique in education, Educational governance, Participation and accountability in education.

Giriş

Modern dönemle birlikte devletin en önemli işlevlerinden birisi haline gelen eğitimin, bireylerin istihdamından toplumsal statüsüne kadar birçok alanda belirleyici olmaya başlaması onu sadece teknik bir konu olmaktan çıkarmış, politik ve ideolojik bir mesele haline getirmiştir. Artık eğitim, sadece çocukların büyüklerin görüşleri doğrultusunda eğitildiği ve yönlendirildiği bir olgu değil, toplumsal yapının temel belirleyicisi haline gelmiş bulunmaktadır. Bu anlamda eğitimde sistematik ve köklü değişikliklere gitmek, eğitim yönetimine yeni aktörleri katmak, eğitimi rekabete açmak sanıldığından daha zordur.

Eğitimin temel kamu politikası haline dönüşmesi ve eğitim hizmetlerinin ağırlıklı olarak kamu tarafından sunulması, sağladığı yararlarının yanı sıra bazı sorunların ortaya çıkmasına yol açmış ve birtakım tartışmalara yol açmıştır. Eğitim hizmetlerinin piyasaya ya da rekabete açılması bu tartışmaların başında gelmektedir. Özellikle liberal yazar ve düşünürler eğitimde tekelciliğe karşı çıkmışlar ve eğitimin rekabete açılması konusunda fikirleri sürmüşlerdir. Fakat eğitimin kendisi gibi eğitim hizmetlerinin rekabete açılması konusu da teknik bir konu değildir. Başka alanlarda kamu hizmetlerinin piyasalaştırılması tartışmalarına göz atıldığında oldukça farklı ve uzlaştırılmaz değerlendirmelerin olduğu görülecektir.

Ayrıca eğitim sisteminde yeni arayışlar, elde edilen ya da elde edilecek başarıyla yakından ilgilidir. Eğitimde başarı konusu ise karmaşık bir konudur ve birçok etkene bağlıdır: Ülkenin tarihi birikimi, ekonomik ve politik durumu, eğitime ayrılan kaynaklar, prosedürler, ücretler, sendikalar, yönetim tarzı, öğretmenlerin yeterliliği, ailelerin, toplumun ve hükümetin eğitime verdiği önem, eğitimin yönetim tarzı, sınıfların kapasitesi, eğitim süresi, eğitim metodolojisi, öğrenci tutumları vs. eğitimin başarısını etkilemektedir.

* Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, hamzaal@gmail.com

Şunu kabul etmek gerekir ki kâr amacı gütsün ya da gütmesin hükümet dışı organizasyonlar tarafından yönetilen okul geleneği oldukça eskidir. Ayrıca eğitim hizmetlerinin bir bölümünün sözleşmelerle özel sektöre gördürülmesi, örneğin temizlik, ulaşım hizmetleri, yiyecek servisi, materyal tedariki, bina yapım ve bakımı vs. uzun zamandan beri uygulanan bir yöntemdir. Fakat sözleşmeyle özel sektörün eğitimin çekirdeğine girmesi, sözleşmeyle eğitimin kendisini üstlenmesi yenidir (Levin, 2001: 5).

Eğitimde charter modeli uygulamalarına gelince, charter sistemi geç dönemde Amerika'da ortaya çıkmış bir sistemdir. Amerikan eğitim sisteminden ve toplumsal yapısından türemiştir. Bilindiği gibi Amerika'da tipik kamu okul sistemi yerel yönetimler tarafından idare edilmektedir (Savas, 2000: 261). Amerikan toplumundaki çeşitlilik ve ademi merkeziyet, az-çok eğitim sistemine de yansımıştır.

Diğer taraftan Amerikan eğitim sistemi, halen sorunlu alanlardan birisi olarak gündemi işgal etmektedir. Diğer ülkelerdeki benzer sorunların yanısıra Amerikan eğitim sisteminin kendine has bir takım sorunları da vardır. Örneğin eğitimde fırsat eşitliği bu ülkenin önemli gündem maddelerinden birisidir. Ayrıca tüm ülkeler gibi Amerika'da da eğitimin daha iyiye götürülme arayışları mevcuttur. Başka alanlarda olduğu gibi eğitimde kaliteyi artırmaya yönelik çabalar dikkat çekmektedir. Bu çabalardan birisi de bağımsız bir sözleşmeyle yönetilen okulların (charter) kamu tarafından desteklenmesidir (Elmore, 2004: 53).

1. Amerikan Eğitim Sistemi

Amerikan eğitim sistemi, hiç kuşkusuz başarıları, örneklikleri, özgünlükleri ve de sorunları içinde barındırmaktadır. Herşeyden önce Amerikan eğitim sistemini demokrasiyle ilişkilendirenler, kamu okullarını Amerikan demokrasinin örneği olarak görenler vardır. Söz konusu okulların halk için halk tarafından yönetildiği iddia edilmektedir (Maeroff, 2010: 1). Amerika'da okul yönetimlerinin doğrudan halk tarafından seçilmesi, bu düşünceye yol açmaktadır. Okulların doğrudan demokratik kontrol altında oldukları ileri sürülmektedir (Weitzel-Lubienski, 2010: 27).

Gerçekten de seçimle işbaşına gelen Okul Bölgesi (School District) komisyonları eğitim sisteminde önemli bir yere sahiptir. Söz konusu komisyonlar genellikle, fedakârlık esasına dayalı çalışmaktadır. Diğer taraftan bu ülkede eğitim sistemi ile yerel vergiler arasında da oldukça güçlü bir bağ vardır. Bu bağ demokrasi ve hesap verme anlayışını güçlendiren araçlardan birisi olarak görülmektedir. Ayrıca Amerikan eğitim sisteminin temelinde dini etkiler ve kaygılar görülür. Nitekim ilk göç edenlerin dini kaygıları oldukça yüksektir (Maeroff, 2010: 1-5).

En büyük sektörlerden birisi olan kamu okulları birçok sektör ve kurumla ilişkilidir. Federal yönetim, eyalet yönetimleri, yerel yönetimler, sendikalar, profesyonel birlikler, özel çıkar grupları, hizmet sağlayıcıları, politik kuruluşlar, kiliseler, mali kuruluşlar doğrudan ya da dolaylı olarak eğitimle ilişkilidir (Haubrich, 1971). Ayrıca birçok kurum, örneğin Eğitim Bakanlığı, Kongre ve Komiteler, Beyaz Saray ve Bütçe ve Yönetim Ofisi, federal mahkemeler, eyaletlerde valiler, eyalet eğitim birimleri (The State Education Agency-SEA) ya da eyalet eğitim dairesi, eyalet eğitim kurulları (The State Board of Education), eyalet okul baş yöneticisi (The Chief State School Officer), eyalet mahkemeleri eğitimde rol oynamaktadır (Sergiovanni ve diğerleri, 1999: 287-290).

Eyaletler, eğitimde önemli role sahiptir. Özellikle eğitim standartlarının belirlenmesi konusunda söz sahibidirler (Maeroff, 2010: 13). Okul fonlarını kontrol ederek, öğrenci test standartlarını belirleyerek ve sonuçlarını değerlendirerek, okul programlarını ve müfredatları

belirleyerek, okulların sorumluluğunu üstelenerek, müfredatı yönlendirerek, okul bina ve araç gerecini temin ederek ilk, orta, lise eğitiminde belirleyici rol oynamaktadır. Diğer taraftan eğitim fonları ağırlıklı olarak eyalet ve yerel kaynaklardan sağlanmaktadır (Sergiovanni ve diğerleri, 1999: 291-294). Yasal olarak eğitimin sorumluluğu eyaletlere aittir, fakat eyaletler bu yetkisini ağırlıklı olarak yerel okul bölgesi komisyonlarına aktarmışlardır.

Eğitim konusunda temel yetkili olan eyaletler, bu yetkilerini okul bölgesi komisyonu aracılığıyla kullanır. Bu anlamda kamu okulları, seçimle işbaşına gelen okul bölgesi komisyonu tarafından yönetilir (Savas, 2000: 263). Komisyon üyeleri genellikle dört yıllık süre için seçilirler ve siyasi parti adına aday olamazlar. Komisyon, kendi içinden komisyon başkanını seçer. Komisyon üyeliği sürekli bir iş değildir; belirli aralıklarla toplanırlar ve başka işler yapabilirler. İcrai işler, atamayla işbaşına gelen yöneticiler tarafından yürütülür. Komisyonun toplantı aralıkları değişmektedir. Komisyon, her yıl toplantı sürecini belirler; olağan ve olağanüstü toplantıları vardır; toplantılar, istisnalar dışında halka açıktır.

Okul bölgesi komisyonu, okul vergilerinin toplanması, eğitim hizmetlerinin sürdürülmesi, okul arazilerinin temini, okul binalarının yapımı, eğitim araçlarının temini, eğitim programlarının yapımı, öğrenci devamının sağlanması, öğrencilerin durumunun değerlendirilmesi konularında yetkili ve görevlidir. Okul müdürleri komisyon tarafından atanır ve belirli bir süreliğine sözleşme karşılığı olarak görev yapar. Komisyon, eyalet parlamentosu tarafından çıkarılan düzenlemelerin oluşumuna katkı yapar (Işık, 2000).

2. Charter Modeli

1980 sonrasında Amerika'da öğrenci başına düşen giderlerin artmasına rağmen öğrenci başarısının azaldığı ve öğretmen sendikalarının etkinliğinin arttığı görülmektedir (Savas, 2000: 259). Bu dönemdeki kamuya yönelik şüphelerden kamu okulları da nasibini almış 1990'lara gelindiğinde birçok Amerikalının kamu okullarına olan güveni sarsılmıştır (Ascher-Fruchter-Berne, 1996: 1). Eğitimdeki sorunları aşma ve daha iyi bir eğitim modeli oluşturma çabaları başka gelişmelerin yanında charter modelinin doğmasına yol açmıştır.

Charter okuluyla ilgili ilk yasal düzenleme Minnesota'da 1991 kabul edilmiştir. Bir grup lisanslı öğretmene, ya mevcut bir okulu yeniden dizayn ederek ya da yeni bir okul açarak daha yenilikçi bir eğitim geliştirmeleri için okul bölgesi komisyonu tarafından bir kontratla yetki verilmiştir (Broullette, 2002: 3). İlk charter okulu 1992 yılında açılmıştır[†]. Charter sisteminin ortaya çıkışı ve yayılışı, 1990'larda Amerikan eğitim sistemindeki en önemli gelişmelerden birisi (Hassel, 1999: 1) ya da yeni bir modelin ortaya çıkışı (Savas, 2000: 263) olarak görülmektedir.

Başlangıçta charter sistemi pek kabul görmemiş ve diğer eyaletlerde pek yaygınlaşmamıştır. 1992'de sadece 64 charter okulunun açıldığı görülmektedir. Fakat 90'ların sonuna doğru eyaletlerde yaygınlaşmaya başlamış, 1998'e gelindiğinde 1.100 charter okulu ortaya çıkmış ve çeyrek milyondan fazla öğrenci bu okullarda eğitim görmeye başlamıştır (Weil, 2000: 1; Hassel, 1999: 1)[‡]. 2001 yılına doğru 34 eyalette charter yasası kabul edilmiş ve 2.036 charter okulu açılmıştır (www.edreform.com). 2011-2012 yılı itibarıyla 5.618 charter okulu vardır ve kamu okullarının yüzde 5.8'ini oluşturmaktadır.

[†] Charter düşüncesi 1988 yılında, eğitimci bir profesör olan Ray Budde tarafından ortaya konulmuştur. Yeni düşünce Charter okulu (charter school) ya da tercih okulu (school of choice) olarak adlandırılmıştır.

[‡] İlk charter yasasının 1991 yılında Minnesota'da yürürlüğe girişinden sonra onu 1992'de California, Colorado, Georgia, Massachusetts, Michigan, New Mexico ve Wisconsin takip etmiştir (Kane-Lauricella, 2001: 205).

Bu modelin temel amacı kamu eğitim sisteminde var olduğu düşünülen eksiklikleri, -öğrenci performansına dayalı hesap verme eksikliği, okul bürokrasinin duyarsızlığı, kısıtlayıcı kurallar, kamu okulları arasındaki tercih eksikliği gibi- gidermektir (Savas, 2000: 263). Aileler, öğretmenler ve öğrenciler arasında daha yeni bir konsept geliştirmeyi amaçlamaktadır. Eğitimde iyileşme sağlamak üzere ailelerin eğitimle daha fazla ilgilenmesini, öğretmenlerin daha fazla serbest hareket etmesini, öğrencilere öğretim için ihtiyaç duydukları yapıyı sunmayı hedeflemekte ve sorumlu tutmaktadır.

2.1. Charter Modelinin Özellikleri

Federal düzeyde değil de eyalet düzeyinde yasalaşması ve kurucuların farklı yapısı charter okullarının özelliklerini ortaya koymayı zorlaştırmaktadır. Bu anlamda genel bir charter okulu örneği ortaya koymak zordur. Fakat çeşitli tanımlar yapılabilir ya da özellikleri çeşitli şekillerde ortaya konulabilir. Buna göre charter okulları, vergiler yoluyla kamu tarafından finanse edilen, okul bölgeleri (school district) ile charter okul kurulu (board) arasında yapılan sözleşmeyle yönetilen, oldukça yüksek derecede otonomiye sahip okullardır (Saltman, 2005: 14). Bir diğer tanıma göre charter okulu, kamu tarafından finanse edilen, büyük oranda hükümetin doğrudan yönetiminden/kontrolünden bağımsız, öğrencilerin başarılarından ve sonuçlardan sorumlu otonom yapıya sahip okullardır (Brouillette, 2002: 3). Bu okullar, öğrenci velileri, öğretmenler, okul yöneticileri, toplum üyeleri, ya da özel firmalar tarafından okul bölgesi komisyonları ya da diğer eğitim kurumlarıyla yapılan bir sözleşmeye dayanılarak kurulmakta ve hatırı sayılır bir otonomi altında yönetilmektedir (Savas, 2000: 263).

Bu tanımlara bakıldığında sözleşme ve otonomi konusuna dikkat çekilmekte ve yönetime yeni aktörler katarak yeni bir yönetim anlayışı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu okullar sözleşmede ortaya konulan hedefler doğrultusunda yönetilirler. Öğrenci seçemezler, başvurular okulun kapasitesine göre yerleştirilirler. Performansa dayalı bir sözleşme söz konusudur ve performansının nasıl ölçüleceği önceden belirlenir (Lawton, 2009: 35-36). Kamu tarafından (yerel, eyalet ve federal fonlarla) doğrudan finanse edilir, bütçelerini, istihdam ilişkilerini, müfredatını kendileri kontrol ederler (Ascher, Fruchter ve Berne, 1996: 92).

Charter okulları, kamu okulları olarak okul bölgelerinin yetki alanında varlığı sürdürmektedirler, fakat kendi kurulları tarafından otonom bir şekilde yönetilirler. Kendi kurullarının karar alma yetkisi diğer okullardan daha fazla serbestliğe sahiptir (Maeroff, 2010: 169) fakat kamu denetimine tabidirler. Özel okullar gibi charter okulları da özel mülkiyettir ve geleneksel okulların tabi olduğu birçok düzenlemelerden muaf olarak yönetilir (Howell ve diğerleri, 2006: 195). Öğrenci başına devletten belirli bir ücret alırlar. Hemen hemen kamu okullarına sağlanan fonlar kadar öğrenci başına ödenek sağlanır[§]. Ana giderleri kendileri tarafından karşılanır. Arazi alımı, bina yapımı, temel ihtiyaçların karşılanması gibi konularda özel kaynak kullanırlar (Howell ve diğerleri, 2006: 195). Eğitim giderleri adına öğrencilerden ayrıca ücret alamazlar, öğrenci seçme, ayırım yapma yetkileri yoktur, bütün öğrencilere açıktır, öğrenci girişi için şart koşamazlar.

Charter modelinin en önemli özelliklerinden birisi kendilerine sözleşmeyle sağlanan otonomidir. Gerçekten de charter okulları, hatırı sayılır bir otonomi altında yönetilmektedir. Bu otonomi, okul bölgesi komisyonlarına, eyaletlere ve sendika sözleşme hükümleri gibi dış kontrollere karşıdır (Savas, 2000: 263). Bu otonomi nedeniyle büyük ölçüde idare tarafından direk kontrol edilmez fakat sözleşmelerle belirlenen öğrenci performanslarının başarı düzeyinden sorumlu tutulur (Sergiovanni ve diğerleri, 1999: 30).

[§] Kamuya sağlanan fonların yaklaşık yüzde 78'ini almaktadırlar.

Müfredatı belirleme, eğitim araçlarını belirleme, personel değişimi, sertifikasız öğretmen çalıştırma, bütçenin harcanması konusunda charter okulları güçlü bir otonomiye sahiptirler (Hassel, 1999: 6; Savas, 2000: 263). Fakat bu otonomi performansla dengelenmekte, otonom karşılığında performans sorumluluğu getirilmektedir (Savas, 2000: 263). Öğrencilere eğitimsel seçenekler sunabilmek için otonomi gerekli görülmektedir. Otonominin derecesi eyalet yasalarınca belirlenmekte ve otonomileri idareyle imzaladıkları sözleşme hükümleriyle sınırlı kalmaktadır (Hassel, 1999). Charter okullarına belirli bir süre için izin verilmektedir. Genellikle sözleşmeler üç ila beş yıllık bir dönemi kapsamaktadır.

Charter okullarına sağlanan otonomi onların yönetim tarzını ve başarısını etkilemektedir. Bazı eyaletler daha geniş yönetsel otonomi vermektedir. Ayrıca bazı eyaletler başvuru ve sponsorluk konusunda daha fazla kolaylıklar sunmaktadır (Weil, 2000: 69). Fakat tüm okullar gibi charter okulları da eğitimle ilgili anayasal ilkelere ve federal yasalara bağlıdır. Derece farklılığı olsa da bütün charter okulları eğitimle ilgili temel yasaların özüne uymak zorundadırlar.

Her charter okulunun müfredatı, eğitim programı, eğitim takvimi, kabul prosedürleri geleneksel kamu okullarından farklı olabilir. Charter modeli eğitim sürelerini ayarlama konusunda okul yöneticilerini yetkilendirmektedir. Okul yönetimi, öğrencilerin başarısını artırmak için öğrencilerin sınıfta daha fazla zaman harcamalarını sağlayabilir. Gece, hafta sonu ve yaz döneminde eğitim yapılmasını önerebilirler (www.publiccharters.org).

Charter modeli, müfredatın belirlenmesi konusunda kamunun dışında yeni aktörlere izin vermektedir. Charter okulları, öğrenci ihtiyaçlarını karşılamak için belirli sınırlar içinde eğitim müfredatını düzenleyebilirler; öğrencilerin ihtiyaç duyduğu konulara daha fazla ağırlık verebilirler. Klasik eğitimin yanı sıra belirli bir konuya ağırlık vererek özgün bir eğitim verebilirler. Bunlar, üniversiteye hazırlık, sanat eğitimi, dil öğrenimi, meslek edindirme vs. olabilir. Klasik sınıf anlayışını yeni dinamiklerle yeni teknolojilerle değiştirebilirler (www.publiccharters.org).

Charter modeli, bir dereceye kadar eğitimde devlet tekeli kırılmakta, öğrenci velilerine tercih imkânı sunarak onları güçlendirmekte (Kane ve Lauricella, 2001: 205; Savas, 2000: 261) onları ve okul yönetiminin bir parçası haline getirmektedir. Gerçekten de charter sisteminin sağladığı imkânlardan birisi eğitim konusunda ailelere daha fazla söz hakkı tanınmasıdır. Bunu, ailelere daha fazla tercih imkânı sunarak yapmaktadır. Daha önce uygulamaya konulan kupon sistemi de dikkate alındığında Amerikan eğitim sisteminin reforme edilmesinde ailelere daha fazla tercih imkânı sunma gayreti dikkat çekmektedir. Bu anlamda charter okulları tercih okullarıdır. Öğrenciler bu okullara gitmek zorunda olmadığı gibi aileler de istedikleri zaman çocuklarını bu okullardan geri alabilirler (Hassel, 1999: 6-9; Sergiovanni ve diğerleri, 1999: 30).

Charter okulları, kamu tarafından finansa edilen okul eğitim sisteminin tekeli kırılmaya bir dereceye kadar delmektedir. Kamu tarafından finanse edilen okullara bir dereceye kadar rekabet enjekte etmektedir (Weitzel-Lubienski, 2010: 19; Hassel, 1999: 5). Tam rekabet ortamı oluşmasa da charter okulları teorik olarak birbiriyle ve geleneksel kamu okullarıyla rekabet etmek ve vadettikleri performansları gerçekleştirmek durumundadırlar. Bu yönüyle charter okulları geleneksel kamu eğitim sistemine rekabeti sokmaktadır.

Charter okullarının yaygınlaşmasında, kamu okullarının; öğrencilerin, ailelerin, toplumun ihtiyaçlarını karşılamadığı düşüncesi etkili olmuştur (Weil, 2000: 2). Amerika'da eğitimin bölge okulları şeklinde örgütlenmesi, yüksek gelir grubuna sahip bölgelerin okullarıyla düşük gelirli bölgelerin okulları arasında eğitimin farklılaşmasına yol açtığı belirtilmektedir.

Amerikan eğitim sisteminin düşük gelirli gruplara, yeni göçmenlere, bazı ırkların yoğunlaştığı bölgelere iyi eğitim vermediği yönünde görüşler vardır.

Ayrıca ırk, renk, köken ve sonradan göç etmekten kaynaklanan önemli bariyerler söz konusudur. Hatta bu konuda birçok bilimsel araştırma ve akademik çalışma yapılmış ve çeşitli görüşler ileri sürülmüştür (Ford-Grantham-Moore, 2006)** . Charter okulları bu sorunların aşılmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. Beyaz olmayanlar, örneğin Afrika-Amerikalı aile ve öğrenciler, geleneksel kamu okullarında başarısız oldukları gerekçeyle, bu konsepti daha fazla desteklemektedirler (Weil, 2000: 2). Bu okullarda dar gelirli siyahlar, Latin kökenli öğrenciler daha fazla başvurmaktadır. Hatta tüm öğrencileri siyah olup başarılı örnek olarak sunulan okullar vardır (www.economist.com).

Özellikle eğitim programında sağlanan esneklik, azınlık topluluklarının ilgisini bu okullara yöneltmektedir. Geleneksel müfredatın Avrupa-merkezli bir eğitim sunduğu, farklı kültürel arka planları göz ardı ettiği ileri sürülmektedir. Özellikle Afrikan Amerikalıların yaşam tarzı, değerleri, ihtiyaçları ve değerleri müfredata yansıtılmadığı, bu grupların geleneksel müfredata uyum sağlamada başarısız olduğu iddia edilmektedir (Weil, 2000: 124). Bu tür okullar, düşük gelirli ailelere, azınlık ailelere, özellikle Afrika Amerikalılara ve Meksika kökenlilere yeni müfredat aracılığıyla kendi kültürel geçmişlerini, etnik aidiyetlerini çocuklarına öğretme imkanı sunma fırsatı sağlamaktadır. Fakat bu modelin ırk, sosyoekonomik statü ve sınıf esasına dayalı ayrışmaları, tabakalaşmaları daha da güçlendirdiği de ileri sürülmektedir (Weil, 2000: 128).

Bu okulların savunucuları, charter okullarının yaygınlaşmasını, yeni ve yenilikçi eğitim fırsatları sunmalarına, ailelere geleneksel kamu okullarının dışında tercih sunmalarına bağlamaktadırlar. Kamu sektörü içinde ailelere tercih imkânı sunmakta, az da olsa girişimciliği ve rekabeti kamu eğitim sektörüne aktarmakta, kamu okullarını sonuçlarda sorumlu tutmakta, ailelerin taleplerine daha duyarlı olmaya zorlamaktadır. Gerçekten de charter modelinin sisteme getirdiği en önemli yeniliklerden birisi aileleri, öğretmenleri, toplumun çeşitli kesimlerini ve sivil inisiyatifleri okul yönetimin parçası haline getirmesidir. Daha önce de değinildiği gibi charter okulları, sözleşmeli kamu okullarıdır. Bu sözleşmeye dayalı olarak kamu kurumu tarafından bir grup aileye, öğretmene, okul yöneticisine, kâr amacı gütmeyen kurumlara, vakıflara, üniversitelere, organizasyonlara, işletmelere, kamu eğitim sistemi içinde farklılık ya da alternatif oluşturma yetkisi vermektedir (Weil, 2000: 6).

Bu sözleşmeler, eğitim toplumuna, ailelere, öğretmenlere, idarecilere, öğrencilere, okulları kontrol etme ve yönlendirme fırsatı sunmaktadır. Bu kontrol, ailevi ve toplumsal bir kontroldür. Okul çevresinin birlikte hareket etmesine, ortak sorumluluklar üstlenmesine imkân sunarak yeni bir komşuluk ilişkisinin gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu model geleneksel mahalleyi okul çevresi üzerinden yeniden inşa edebilir. Çünkü charter sistemi, geleneksel okul bölgelerinde olmayan yeni bir kontrol, sahiplik katılım süreci geliştirmektedir (Weil, 2000: 2).

Yeni bir yönetim modeli geliştiren bu model hesapverebilirliği de içermektedir. Charter okullarının kuruluşunda hesapverebilirlik düşüncesinin önemli yeri vardır. Charter uygulaması, kamu okullarının başarısızlığına ve eğitimsel yenilikten yoksunluğuna ilave olarak eğitimsel hesapverebilirliğin donukluğuna karşı bir panzehir olarak görülmektedir

** Yapılan çalışmalarda öğretmenlerin öğrencileri tanımada ve anlamada kültürel kodların önemli olduğu görülmektedir. Öğretmenler sosyal ve kültürel olarak farklı geçmişe sahip olan ya da İngilizcesi yetersiz olan öğrencilerle çalışmakta daha zorlandıkları ortaya çıkmış (Dixson, 2006: 19-20).

(Weil, 2000: 1). Eğitimde performansın artırılmasını sağlamak için sonuçlardan sorumlu bir yapı öngörülmektedir. Bu anlamda charter okulları, ailelere ve kamu otoritelerine akademik sonuçlarla ilgili hesapvermekle yükümlüdürler (Hassel, 1999). Charter okulları kamu okulları için geçerli olan bazı kurallarından kurtulmakta, fakat bunu dengelemek için hesapverme sorumluluğu artırılmaktadır. Klasik okullardan farklı olarak charter okulları, öğrencilerin başarısından daha fazla sorumlu tutulmaktadır (Kane ve Lauricella, 2001: 205).

Charter okulları, charter sözleşmesiyle ortaya konulan hedefleri nasıl gerçekleştireceklerini ortaya koymak zorundadırlar. Ortaya konulan yönetsel ve mali standartları yerine getiremezlerse kapatılabilirler. Ayrıca öğretmenlerin çalışma standartlarıyla ilgili mesleki hesapverebilirlik söz konusudur. Şunu da kabul etmek gerekir ki, hesapverebilirlik eyaletten eyalete farklılık göstermektedir. Bazı eyaletler charter okullarının yıllık rapor yayınlamasını yeterli görmekte, yıllık bilanço istemektedirler. Bir kısmı da bölge okulları için gerekli olan raporları sunmaktadır. Raporlarda charter okullarının sayısı, başvuranların sayısı, personel durumu, öğrenci ve personel devir oranı, eğitim programının bileşenleri, öğrenci başarı oranları, mali kaynakları ve harcamalar yer almaktadır (Weil, 2000: 159). Geleneksel anlayıştan farklı olarak karakter geliştirme, araştırma, kendi kendine öğrenme, kültürel idrak, hizmet öğrenme gibi kalite ölçüm sistemleri söz konusudur (Weil, 2000: 151).

2.1. Charter Modeline Yönelik Görüşler

Charter okulları siyasi yelpazenin geniş bir kesiminden destek görmektedir. Amerikan politik yaşamının iki temel aktörü Demokratlar ve Cumhuriyetçiler sürece destek vermişlerdir. Ayrıca medyanın da yeni modele destek verdiği zaman zaman abartılı övgüler yağdırdığı görülmektedir. Eğitim sisteminin sorunlarını çözecek sihirli değnek olarak görenler vardır (Hassel, 1999: 2). Farklı gerekçelerle de olsa charter modeli muhafazakarlar ve yenilikçi politikacılar tarafından destek görmüştür. Kimi politikacılar okullar üzerindeki düzenleme gücünü azalttığı için, az da olsa bir alternatif sunduğu için, kimileri de tam bir özelleştirme olmadığı, eğitimi piyasalaştırmaktan koruduğu için desteklemektedir (Hassel, 1999: 19; Weil'e göre (2000: 2). İlk charter okulunun, özelleştirme konusuna daha şüpheyle yaklaşan Demokrat bir vali tarafından başlatılması, bu düşünceleri doğrulamaktadır.

Gerçekten de, bu okullara politik destek oldukça yüksek düzeydedir. Nitekim son seçimlerde hem Demokratların adayı Obama hem de Cumhuriyetçilerin adayı Romney, Charter okullarını desteklemişlerdir. Başkan Obama, sistemin yönetim ve yenilikçilik boyutuna dikkat çekmiştir. Ona göre, aileler, öğretmenler, toplum ve sivil önderler tarafından oluşturulan ve mahallede ortaya çıkıp tüm ülkeye yayılan yenilikçi charter okulları, devlet, toplum, öğretmen, aile ve öğrencilerin birlikte çalışmasının mümkün olduğunu göstermiştir (www.daytondailynews.com; www.economist.com; www.whitehouse.gov).

Sendikaların charter modeliyle ilgili görüşleri tam net değildir. Sendikalar, halkın eğitim sisteminden duyduğu şikayetleri paylaşıyor görünmektedirler. Fakat kimi zaman sistemin özüne kimi zaman da işleyişine yönelik eleştiriler ve öneriler getirmektedirler. Sistemi desteklemedikleri yönünde görüşler vardır. Bunun başlıca nedeni charter modelinin toplu pazarlık sistemini etkinleştirerek sendikaların eğitimdeki gücünü zayıflatmasıdır (Maeroff, 2010; (Weitzel-Lubienski, 2010; Weil, 2000).

Charter modeline lehine görüşler olduğu gibi önemli eleştiriler de bulunmaktadır. Charter okullarının toplumda var olan farklılaşmaları azaltmak yerine artırabileceği, ayrımcılığı körükleyebileceği ileri sürülmektedir. Okullarda etnisiteye dayalı bir yoğunlaşma oluşturabileceği dile getirilmektedir. Ayrıca bu modeli özelleştirmeye giden bir yol olarak da görenler vardır. Hatta kamuda okul tercihinin kamu okulu anlayışının içini oyduğu ve kamu

okulu anlayışına darbe vurduğu ileri sürülmektedir. Bazı charter okullarının maliyetli okullar açmaktan kaçındıkları yönünde görüşler vardır.

Bazı yazarlara göre ise charter uygulaması, bazı gruplara yeni müfredat ve yeniliklere dayalı kendi okullarını kurma imkanı sunabilir, fakat kamu eğitim sisteminin sorunlarına çözüm sunmaz; bu anlamda bir reform değildir. Bazı eyaletlerde charter okullarının özel firmalar tarafından yönetilmesine izin verilmesi, eleştiri konusu yapılmaktadır. Buna göre özel firmalar eğitimin geliştirilmesinden ziyade kendi kârlarını artırmaya çalışmaktadırlar. Bazı liberaller ise, örneğin Milton Friedman ise, rekabetin sadece talep tarafında olduğunu, arz tarafında rekabet olmadığını ileri sürerek, bu sistemin yeterli olmadığını ileri sürmektedir (Savas, 2000; Weil, 2000; Levin, 2001).

Şunu kabul etmek gerekir ki, bu okulların başarısı ya da başarısızlığı konusu tartışmaya açıktır. Yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar ortaya konulmaktadır. Fakat başarılı olduklarına yönelik önemli veriler bulunmaktadır (Howell ve diğerleri, 2006: 196; Maeroff, 2010: 171; <http://governor.alabama.gov>). Başarıları üzerine yapılan değerlendirmelerde başlangıçta performansı yüksek olanların başarılarını genellikle devam ettirdikleri, başarısız olanların ise genellikle düşük performansını sürdürdükleri belirtilmektedir (<http://credo.stanford.edu>). Performansı düşük olanların zamanla elimine edilmesi ve başarılı olanların varlığını sürdürmesi, sistemi zamanla daha başarılı kılabilir^{††}.

Sonuç ve Öneriler

Eğitimde yenilik beklentisi ya da reform girişimi, charter modelinin ortaya çıkışında oldukça belirgindir. Yeni model birçokları tarafından bir reform hareketi olarak görülmüş, eğitim alanında yeni fikirlerin ortaya çıkmasına potansiyel olarak katkı yapabileceği, yeni yaklaşımlar sergileyebileceği ileri sürülmüştür (Hassel, 1999: 7). Bu anlamda charter modeli eğitimin yeni bir yüzü olarak görülebilir.

Yapısı nedeniyle Amerikan eğitimde radikal bir reform yapma zorluğu, charter modelini önemli bir yenilik aracı olarak ortaya çıkarmaktadır. Bilindiği gibi Amerika'da okullar eyaletlerden ve merkezi hükümetten nispeten bağımsız binlerce okul bölgesi tarafından yönetilmektedir. Bu yarı otonom kurullara nüfuz etmek oldukça zordur (Hassel, 1999: 2). Yeni yöntem, geleneksel okul bölgesi yönetimlerini aşmanın bir aracı olarak da görülmektedir.

Yeni sistem, özellikle dezavantajlı gruplara yönelik bazı imkânlar sunmaktadır. Daha geç göç edenler, Amerikan sistemine ve kültürüne tam uyum sağlayamamış olanlar, Afrikan-Amerikan ve Hispanik kökenliler için daha kaliteli eğitim fırsatı sunduğu ileri sürülmektedir.

Yeni yöntem, eğitimin çeşitlendirilmesine ve bireyselleştirilmesine katkı yapabilir. Daha küçük sınıflar, öğrencilere yönelik dikkat ve bireysel ilgi, kişiselleştirilmiş öğretime imkan sunabilir. Modernitenin tekleştiriciliğine karşı eğitimde az da olsa çeşitlilik sağlayabilir. Ortaya çıkardığı rekabet sayesinde eğitime yeni bir dinamizm getirebilir.

Charter sistemi, eğitimin demokratikleştirilmesine, eğitim yönetimine yeni aktörlerin katılmasına, eğitimde yeni bir yönetim anlayışına fırsat sunabilir. Okul yönetimlerini, bölgedeki girişimcilerle, organizasyonlarla ve ailelerle daha fazla işbirliği arayışına itebilir. Bu yeni sistem, eğitimcilerle, ailelere, öğretmenlere girişimcilik fırsatlarını kullanabilme imkânı sunabilir.

Bu okullar, eğitimde esneklikler sağlayarak öğrencilerin ihtiyacı olan yeni öğrenme

^{††} Charter okullarının başarı durumuyla ilgili bkz. Al, 2013.

yöntemleri geliştirmek için eğitimcilere imkân sunabilir. Eğitimde reform yapmaya teşvik ederek tüm eğitim sisteminin gelişmesine katkı yapabilir; eğitimde standartların yükseltilmesine aracılık edebilir. Charter okullarında geliştirilen eğitim pratikleri diğer kamu okulları için örneklik teşkil edebilir. En önemlisi de eğitim sorunlarını kamu-özel zıtlığı ikileminden kurtararak eğitim reformuna yeni bir açılım sağlayabilir.

Kaynakça

- Al, Hamza (2013), “Eğitim Yönetiminde Charter Modeli ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Sakarya İktisat Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Aralık, ss. 24-40.
- Ascher, Carol-Norm Fruchter-Robert Berne (1996), *Hard Lessons: Public School and Privatization*, The Twentieth Century Fund Press, New York.
- Brouillette, Liane (2002) *Charter School: Lessons in School Reform*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey, USA.
- Dixson, Adrienne D. (2006), “What’s Race Got to do with it? Race, Racial Identity Development, and Teacher Preparation” *Race, Ethnicity, and Education*, Edit. H. Richard Milner ve E. Wayne Ross, Vol. 3, Praeger Perspectives, USA.
- Elmore, Richard F. (2004), *School Reform from the Inside Out: Policy, Practice, and Performance*, Harvard Education Press, Cambridge.
- Ford, Donna Y.-Tarek C. Grantham-James L. Moore (2006), “Essentializing Identity Development in the Education of Student of Color”, *Race, Ethnicity, and Education*, Edit. H. Richard Milner-E. Wayne Ross, Vol. 3, Praeger Perspectives, USA.
- Hassel, Bryan C. (1999), *The Charter School Challenge: Avoiding the Pitfalls, Fulfilling the Promise*, Brookings Institution Press, Washington DC.
- Haubrich, Vernon F. (Edit), (1971) *Freedom, Bureaucracy, and Schooling*, NEA, Washington DC. USA.
- Howell, William G.-Paul E. Peterson-Patrick J. Wolf-David E. Campbell (2006), *The Education Gap: Vouchers and Urban Schools*, Brookings Institution Press, Washington D.C.
- <http://credo.stanford.edu/pdfs/CGAR%20Growth%20Executive%20Summary.pdf>(Charter School Growth and Replication (14.06.2012).
- <http://governor.alabama.gov/downloads/CharterSchools.pdf> (10.02.2012).
- <http://www.daytondailynews.com/news/news/obama-romney-both-support-charter-schools/nSsYC/> (15.08.2012).
- Işık, Halil (2000), “Okul Bölgelerinin Yapısı ve İşleyişi: ABD Örneği”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Yıl 6, Sayı: 24, Güz, ss.561-570. www.pegem.net/dosyalar/dokuman/1127-2011071512138-isik.pdf.
- Kane, Pearl R.-Christopher J. Lauricella (2001), “Assessing the Growth and Potential of Charter Schools”, *Privatizing Education: Can the Marketplace Deliver Choice, Efficiency, Equity, and Social Cohesion?*, Edit. Henry M. Levin, Westview Press. USA.
- Lawton, Stephen B. (2009), “Effective Charter Schools and Charter School Systems”, *Plannin and Changing*, Spring, Vol. 40.
- Levin, Henry M. (2001), “Studying Privatization in Education”, *Privatizing Education: Can the Marketplace Deliver Choice, Efficiency, Equity, and Social Cohesion?*, Edit. Henry M. Levin, Westview Press. USA.
- Maeroff, Gene I. (2010), *School Boards in America: A Flawed Exercise in Democracy*, Palgrave Macmillan, New York.
- Saltman, Kenneth J. (2005), *The Edison Schools: Corporate Schooling and the Assault on Public education*, Routledge, New York, USA.
- Savas, Emanuel,S. (2000) *Privatization and Public Private Partnerships*, Chatham House, New York.
- Schneider, Mark (2001), “Information and Choice in Educational Privatization”, *Privatizing Education: Can the Marketplace Deliver Choice, Efficiency, Equity, and Social Cohesion?*, Edit. Henry M. Levin,

Westview Press. USA.

Sergiovanni, Thomas J.-Martin Burlingame-Fred S. Coombs-Paul W. Thurston (1999), *Educational Governance and Administration*, Fourth Edition, Allyn and Bacon, Boston, USA.

Weil, Danny (2000), *Charter Schools: A Reference Handbook*, ABC-CLIO, Inc, United States.

Weitzel, Peter C-Christopher A. Lubienski (2010), "Grading Charter School: Access, Innovation, and Competition", *The Charter School Experiment: Expectations, Evidence, and Implications*", Weitzel, Peter C- Lubienski, Christopher A. (Edit), Harvard Education Press, Cambridge.

www.economist.com/node/21558265 (05.06.2012).

www.economist.com/node/21558265 (16.04.2012).

www.edreform.com/wp-content/uploads/2013/01/CER-CharterLaws2013_Chart_FINAL.pdf (01.05.2012).

www.publiccharters.org/About-Charter-Schools/What-are-Charter-Schools003F.aspx (17.06.2012).

www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/05/07/presidential-proclamation-national-charter-schools-week-2012 (11.07.2012).